

nî eserin müellif hattıyla olan nüshasını gördüğünü ve tamamlanmamış olduğunu söylemektedir (*Lisânü'l-Mizân*, VI, 74). Aynı konuda, İbn Züreyk diye anılan Muhammed b. Abdurrahman el-Hanbelî'nin de bir çalışması vardır (Ziriklî, VII, 66). **3. Zevâ'idü İbn Hibbân 'ale's-Şaḥîḥayn.** İbn Hacer el-Askalânî, Moğultay b. Kılıç'ın bir ciltten ibaret bu eserinin tamamlanmamış müellif nüshasını gördüğünü söylemektedir (*Lisânü'l-Mizân*, VI, 74). **4. Ricâlü Şaḥîḥi İbn Hibbân.** Zeynüddin el-İrâkî'ye aittir. **5. Eḫrâfü Şaḥîḥi İbn Hibbân.** Yine Zeynüddin el-İrâkî'ye ait olan eser *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*'in üçüncü kısmının altmışıncı nevine kadar olan hadislerin ilk cümlelerinin fihristidir. **6. Taḫricü erba'ine ḥadîṣ büldâniyye min Şaḥîḥi'bnî Hibbân.** Kısaca *el-Erba'üne'l-büldâniyye* diye de bilinen bu çalışmada Zeynüddin el-İrâkî, *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*'te kırk ayrı şehre mensup olan kırk muhaddis tarafından rivayet edilen kırk hadisi bir araya getirmiştir. **7. Mevâridü'z-zam'ân ilâ zevâ'idü İbn Hibbân.** Nüreddin el-Heysemî, *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*'in Buhârî ve Müslim'in *eş-Şaḥîḥ*'leri üzerine olan zevâidini bir araya getirmiştir. Eserde 2647 hadis senedleriyle birlikte konularına göre tertip edilmiştir (nşr. Muhammed Abdürrezzâk Hamza, Kahire, ts.; Beyrut, ts.; Medine, ts.; Beyrut 1999; nşr. Şuayb el-Ārnaût – Muhammed Rıdvân Araksûsî, I-II, Beyrut 1414/1993; nşr. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî – Abduh Ali el-Kûşek, I-IX, Dimaşk 1411-1414/1990-1993, son cildi fihristtir). Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, bu eser için Muhammed Abdürrezzâk Hamza neşrine göre *Fihrisü eḫâdişi Mevâridü'z-zam'ân ilâ zevâ'idü İbn Hibbân* adıyla bir fihrist hazırlamıştır (Beyrut 1407/1987; Dimaşk 1993). Nâsirüddin el-Elbânî kitaptaki sahih rivayetleri iki cilt halinde *Şaḥîḥu Mevâridü'z-zam'ân*, za-yıf rivayetleri de bir cilt halinde *Zâ'ifü Mevâridü'z-zam'ân* adıyla yayımlamıştır (Riyad 1422/2002). Mustafa Işık eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*'in orijinalini ortaya koymak amacıyla Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Mehmet Ali Sönmez'in başkanlığında başlatılan metin tesbiti ve Türkçe'ye tercümesi çalışmaları devam etmektedir. *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*'i İbn Balabân ve İbnü'l-Mülakkın'ın ihtisar ettiği belirtilmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, II, 1075; Ziriklî, V, 74).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Hibbân, *el-Müsnedü's-Şaḥîḥ*, TSMK, III, Ahmed, Medine, nr. 289, I, vr. 1 vd.; Hâzimi, *Şurâtü'l-e'immeti'l-ḥamse* (nşr. Zâhid Kevserî), Ka-

hire 1991, s. 44; İbnü's-Salâh, *'Ulûmü'l-ḥadîṣ*, Kahire 1326, s. 9; İbn Balabân, *el-İḥsân fi takrîbi Şaḥîḥi İbn Hibbân* (nşr. Şuayb el-Ārnaût – Hüseyin Esed), Beyrut 1418/1997, neşreden giriş 1, 3-62; Zehebi, *'Alâmü'n-nübelâ'*, XX, 10, 21; XXII, 114; XXIII, 312-313, 326; a.mlf., *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, III, 921; IV, 1328; İbn Kesir, *el-Bidâye*, Beyrut 1988, I, 194; İrâkî, *Fethu'l-muḡîs*, s. 17-18; a.mlf., *et-Taḫyîd ve'l-izâḥ*, Kahire 1350, s. 18; Heysemî, *Mevâridü'z-zam'ân ilâ zevâ'idü İbn Hibbân* (nşr. Muhammed Abdürrezzâk Hamza), Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye), s. 11-13; Takyyüddin el-Fâsî, *Zeylü't-Taḫyîd fi ruvâti's-sünen ve'l-mesânid* (nşr. Kemâl Yûsuf el-Hûtî), Beyrut 1410/1990, II, 363; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VI, 74; a.mlf., *en-Nüket 'alâ Kitâbi İbnî's-Salâḥ* (nşr. Rebî' b. Hâdî Umeyr), Riyad 1408/1988, I, 291; Takyyüddin İbn Fehd, *Laḫzû'l-elḥâz (Zeylü Tezkiretü'l-ḥuffâz li'z-Zehebi)* içinde, nşr. M. Zâhid Kevserî), Dimaşk 1347, s. 196, 232-233; Süyûtî, *Tedribü'r-râvi*, Kahire 1307, s. 32; *Keşfü'z-zunûn*, I, 463; II, 1075, 1400; Ziriklî, *el-A'lam*, V, 74; VII, 66; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, s. 257-258; Elbânî, *Maḫtûṭât*, s. 42; Ahmed Muhammed Şâkir, *el-Bâ'isü'l-ḥaşiş*, Kahire 1399/1979, s. 22; Mehmet Ali Sönmez, *İbn Hibbân ve Cerh-Tadil Metodu*, İstanbul, ts. (Umran Yayınları), s. 10, 24-34; Mustafa Işık, *İbnu Huzeyme, Sahih'i ve İbnu Hibban'ın Sahih'iyle Mukayesesi* (doktora tezi, 1997), EÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 163-217; Yahyâ b. Abdullah eş-Şehrî, *Zevâ'idü ricâlî Şaḥîḥi İbn Hibbân*, Riyad 1422/2001, I, 43-78.

MEHMET ALİ SÖNMEZ

MÜSNEDÜN İLEYH

(bk. İSNAD).

MÜSNİD

(المسند)

Daha çok, hadis rivayetine yeni başlayan kimseleri ifade eden bir terim.

Sözlükte “dayanmak” anlamındaki **sünûd** kökünün “if’âl” kalıbından türeyen **müsnid** kelimesi “dayandıran, anlam yükleyen, sözü söyleyenine kadar ulaştıran” mânasına gelir. Farklı şekillerde tarif edilmiş olmakla birlikte hadis terimi olarak daha çok “hadis hakkında bilgisi olsun veya olmasın hadisi senedli olarak rivayet eden kimse” demektir. Bu terimi “hadisi söyleyenine nisbet ederek rivayet eden kişi” anlamında râvinin karşılığı olarak kullanan muhaddisler de vardır. Müsnid, hadis rivayetine yeni başlayan râvinin hadis ilminde elde ettiği ilk ve en düşük mertebe olup râvi ile arasında bir fark bulunmamaktadır. Bu mânada müsnidin, yalnızca hadis dinlediği ve rivayet ettiği için naklettiği hadislerin metinleri ve isnadları konusunda bilgi sahibi olması aranmaz. Hadisi duyduğu gibi doğru bir şekilde senediyle bir-

likte nakletmesi yeterlidir. Zamanla rivayet hususunda uzmanlaşan müsnid hadis ilminde muhaddis mertebesine yükselir.

Müsnid kelimesi, ilk dönemlerde hadisleri müsned şeklinde toplayan veya müsned tarzında eser yazan müellifler hakkında da kullanılmış olup bu özellikleri sebebiyle “müsned” veya “müsnidi” nisbesiyle anılan muhaddisler vardır. Müsned telif etmiş olan Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler bu anlamda birer müsniddir. Özellikle ilk üç asrda müsnid teriminin, hadisleri sahâbi râviye kadar kesintisiz ulaştıran ve hadisler konusundaki araştırmaları sebebiyle rivayetlerine güven duyulan muhaddisler için önemli bir pâyeye olarak kullanıldığı da olmuş. Buhârî'nin hocalarından Abdullah b. Muhammed el-Cu'fî çağdaşlarıncı “Müsnidi” (Müsnedi) lakabıyla anılmıştır. Bazan da müsnid kelimesi, yaşadığı şehirde veya bölgede tanınan muhaddis için diğer âlimler veya halk tarafından “Bağdat müsnidi, kendi devrinin Mısır müsnidi” gibi o şehre veya bölgeye nisbetle bir unvan olarak kullanılmıştır. Bunun yanında şöhreti İslâm dünyasında yaygınlık kazandığı için “Müsnide” veya “Müsnidü'd-dünyâ” şeklinde anılan muhaddisler de vardır. Nitekim Taberânî'nin meşhur lakaplarından biri de Müsnidü'd-dünyâ'dır.

BİBLİYOGRAFYA :

Süyûtî, *Tedribü'r-râvi* (nşr. Abdülvehhâb Abdülâtîf), Kahire 1385/1966, I, 43; *Tecrid Tercemesi*, Mukaddime, s. 8; Nüreddin İtr, *Mu'cemü muştalahâti'l-ḥadîsiyye*, Dimaşk 1397/1977, s. 97; Cemâleddin el-Kâsimî, *Ḳavâ'idü't-taḫdîṣ* (nşr. M. Behcet el-Baytâr), Dimaşk 1399/1979, s. 76; Muhammed b. Muhammed Ebû Şehbe, *el-Vasiṭ fi 'ulûm ve muştalahâti'l-ḥadîṣ*, Cidde 1403/1983, s. 19; Talat Koççiyit, *Hadis İstılahları*, Ankara 1985, s. 320; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 116; Mustafa Saîd el-Hin – Bedîr Seyyid el-Lahhâm, *el-İzâḥ fi 'ulûmü'l-ḥadîṣ ve'l-işṭilâḥ*, Beyrut 1419/1999, s. 31-32.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MÜSTAĞFİRİ

(المستغفر)

Ebû'l-Abbâs Ca'fer b. Muhammed b. el-Mu'tez el-Mustağfirî en-Nesefî (ö. 432/1041)

Hadis hâfızı.

350 (961) yılından sonra muhtemelen Nesef'te (Nahşeb) dünyaya geldi. Dedesi, babası ve oğlunun Nesef'te doğup öldüğü bilinmektedir. Dedesinin dedesi Müstağfirî'den dolayı Müstağfirî, Nesef'in diğer